

สภาพปัญหาในปัจจุบันของวิทยุกระจายเสียงไทย

วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีหน้าที่หลักในการให้ข่าวสารความรู้ ความคิดเห็นและความบันเทิงแก่ผู้ฟัง ก่อนปีพุทธศักราช 2520 วิทยุกระจายเสียงของไทยนับได้ว่ามีบทบาทในการเข้าถึงประชาชนและมีอิทธิพลมากกว่าสื่อมวลชนแขนงอื่น ๆ ในระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ได้มีการขยายเครือข่ายของโทรทัศน์จากส่วนกลางออกไปสู่ส่วนภูมิภาคอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันโทรทัศน์จากส่วนกลางทั้ง 5 เครือข่าย คือ สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 5 สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7 และสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 สามารถส่งสัญญาณครอบคลุมพื้นที่กว่าร้อยละ 90 โดยมีสถานีเครือข่ายในส่วนภูมิภาคทั้งที่จัดสร้างแล้วและอยู่ในระหว่างดำเนินการถึง 132 สถานี¹ เกี่ยวกับอิทธิพลของโทรทัศน์นี้กล่าวได้ว่า วิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่ทรงอิทธิพลในการเข้าถึงผู้ชมและมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดข่าวสารได้ดีที่สุด เพราะผู้ชมสามารถเห็นภาพเคลื่อนไหวและได้ยินเสียงที่ชัดเจนแจ่มใสได้พร้อม ๆ กัน ปริมาณเครื่องรับวิทยุโทรทัศน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนกล่าวได้ว่าประชากรของไทยประมาณร้อยละ 90 สามารถชมรายการวิทยุโทรทัศน์ได้² จากการขยายเครือข่ายสถานีโทรทัศน์ดังกล่าวนี้ ทำให้ความนิยมในวิทยุกระจายเสียงลดลงอย่างมากมาย เพราะโทรทัศน์มีความน่าสนใจมากกว่านั่นเอง นอกจากนี้ในระยะ 5 ปีหลังนี้ได้มีการขยายการจัดตั้งโทรทัศน์ทางสาย (Cable T.V.) ขึ้นในเขตเมืองในจังหวัดต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมากเช่นที่จังหวัดจันทบุรี มีถึง 2 เครือข่ายแพร่ภาพตลอด 24 ชั่วโมง และได้รับความนิยมจากประชาชนในเขตเมืองสูงมาก สำหรับหนังสือพิมพ์แม้ว่าจะมีปัญหาในการกระจายไปสู่ผู้อ่านก็ตาม แต่หนังสือพิมพ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์จากส่วนกลางเป็นสื่อ

¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , สถานีวิทยุโทรทัศน์ในประเทศไทย (เอกสารประกอบการสัมมนาผู้บริหารงานสื่อมวลชน , 20 - 22 เมษายน 2533)

² วิจิตร ภักดีรัตน์ , บทบาทหน้าที่ของวิทยุโทรทัศน์ในฐานะสื่อมวลชน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , เอกสารประกอบการสัมมนาผู้บริหารงานสื่อมวลชน , 20 - 22 เมษายน 2533)

ที่มีอิทธิพลสูงในการชี้นำสังคม เพราะเข้าถึงกลุ่มผู้นำ และคนที่มีการศึกษาในเมือง เนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีอิสระมากที่สุด และในปัจจุบันยังได้มีการพัฒนาระบบการพิมพ์และการแจกจ่ายที่รวดเร็วขึ้นมาก จึงทำให้เข้าถึงประชาชน และมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่าในปัจจุบันนี้วิทยุกระจายเสียงต้องแข่งขันกับสื่ออื่นอย่างรุนแรงและได้รับความนิยมน้อยลงเป็นลำดับ

นอกจากปัญหาที่วิทยุกระจายเสียงต้องแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นแล้วในส่วนของวิทยุกระจายเสียงด้วยกันเองก็มีการแข่งขันเพิ่มขึ้นเช่นกัน เพราะมีการจัดตั้งสถานีเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันกรมประชาสัมพันธ์ก็ได้เปลี่ยนนโยบายให้มีการเช่าเวลา เพื่อจัดทำรายการและโฆษณาธุรกิจทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทั่วประเทศ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2530 ทำให้เปิดโอกาสสำหรับภาคเอกชนเข้ามาจัดรายการได้อย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยมีมาก่อน การแข่งขันกันเองในการหาโฆษณามาสับสนุนการจัดรายการทำให้แกจัดรายการต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดนักจัดรายการจำนวนมากถูกรอปรงำโดยกลุ่มนายทุนที่จะให้ผลประโยชน์ รายการที่จัดออกอากาศส่วนใหญ่จึงเป็นรายการเพลงเพราะเป็นรายการที่ลงทุนน้อย ได้รับความนิยมได้ง่าย และที่สำคัญคือมีโอกาสทำรายได้ให้กับผู้จัดรายการ ในรูปของค่าตอบแทนในการจ้างเปิดเพลงจากบริษัทผู้ประกอบธุรกิจด้านเทปเพลง ดังนั้นรายการด้านข่าวสาร และความรู้ ซึ่งจะมิบทบาทในการพัฒนาผู้ฟังจึงมีผู้จัดลดน้อยลงเป็นลำดับ ปัญหานี้นับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่มีการใช้วิทยุกระจายเสียงที่แปรเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานีดังจะเห็นได้ชัดเจนการการที่กบว (คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์) ซึ่งเป็นผู้ควบคุมกิจการวิทยุกระจายเสียงได้ออกหนังสือเวียนถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศเมื่อปลายพุทธศักราช 2532 * ย้ำถึงปัญหาดังกล่าวพร้อมทั้งกำหนดสัดส่วนของรายการวิทยุกระจายเสียงของแต่ละสถานี ดังนี้

- รายการประเภทข่าว ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20
- รายการประเภทความรู้ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15
- รายการประเภทบันเทิง ไม่เกินร้อยละ 52
- โฆษณาไม่เกินร้อยละ 13 (1 ชั่วโมงโฆษณาได้ 8 นาที)

*หนังสือเวียนเลขที่ นร (กบว) 1605/ว151 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2532

จากสัดส่วนนี้ก็ยังเห็นได้ชัดเจนว่าวิทยุทั่วไปยังคงมีบทบาทหลักคือทำให้ความบันเทิงนั่นเอง แต่กระนั้นก็ตาม สถานีวิทยุกระจายเสียงจำนวนมากก็ยังคงไม่สามารถปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้" โดยสรุปประเทศไทยมีจำนวนสถานีวิทยุมากมาย แต่ไม่เกิดประโยชน์เท่าใดนัก ในด้านการสื่อสารข่าวสารและสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ เพราะมากแต่ปริมาณสถานี" ³

ปัญหาต่อไปที่สำคัญ คือปัญหาการไหลเวียนของข่าวสารจากระบบเครือข่ายของการสื่อสารที่เป็นไปในลักษณะกระจายข่าวสารจากส่วนกลางออกไปสู่ชนบท โดยที่ข่าวสารจากชนบทมีโอกาสน้อยที่จะเผยแพร่ไป ประกอบกับถูกกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์จากส่วนกลางเข้าครอบงำการใช้สื่อมวลชนท้องถิ่นที่มีอยู่ที่วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศ ทำให้ประชาชนนอกเมืองหลวงถูกรอบงำด้วยข่าวสารจากส่วนกลาง ซึ่งนอกจากจะไม่ได้รับประโยชน์จากข่าวสารเต็มที่แล้วยังมีสภาพที่ซึม และไม่เข้าใจสภาพที่แท้จริงของตนเอง เพราะได้รับความรู้ ทักษะและค่านิยม ที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมตามความเป็นจริงที่ควรได้รับ จึงนับเป็นอันตรายอย่างยิ่งเพราะจะทำให้คนชนบทสร้างความต้องการขึ้นจากความรู้สึก (felt need) มิใช่เป็นความต้องการที่แท้จริง (real need) ดังนั้นแทนที่ประชาชนจะได้รับประโยชน์จากข่าวสาร จึงอาจจะเป็นการก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพิ่มขึ้นจากข่าวสารที่ได้รับนั่นเอง นอกจากนี้หากพิจารณาถึงในแง่ของสังคมข่าวสารแล้ว คนในเมืองและคนในชนบทต่างอยู่ในสังคมข่าวสารที่แตกต่างกัน และต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับข่าวสารของตนอย่างเพียงพอ ดังนั้นการที่สื่อท้องถิ่นถูกรอบงำ และใช้ประโยชน์เพื่อการเผยแพร่ข่าวสารจากส่วนกลางเพิ่มมากขึ้นเท่าใด โอกาสที่จะเผยแพร่ข่าวสารท้องถิ่นเพื่อรับใช้คนในท้องถิ่นก็ลดน้อยลงเป็นลำดับ นั่นก็คือขณะที่มีการพัฒนาสื่อขึ้นมากมาย สังคมในชนบทกลับอยู่ในภาวะขาดสื่อมวลชนสำหรับการเผยแพร่ข่าวสารของตนเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

การที่เกิดภาวะศูนย์รวมข่าวอยู่ที่ส่วนกลางเช่นนี้เกิดขึ้นในหลายประเทศ และกำลังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมาก เพราะสื่อมวลชนไม่สามารถถ่ายทอดข่าวสารหรือจิตใจ

³ สมเกียรติ อ่อนวิมล "วิทยุกระจายเสียงในอุดมคติ" ใน วันวิทยุกระจายเสียงครบรอบ 60 ปี (กรุงเทพมหานคร : กรมประชาสัมพันธ์ , 2533) : หน้า 85

ให้คนทุกกลุ่มพอใจเหมือนกันได้ ในทางตรงกันข้าม การรณรงค์ในด้านข่าวสารเฉพาะกลุ่ม เป้าหมายกลับได้ผลดีมากกว่า⁴

นอกจากนี้จากการที่ประเทศไทยได้เร่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยจัดทำแผนพัฒนาไว้อย่างชัดเจน ในการพัฒนานั้นจำเป็นต้องใช้สื่อเพื่อสนับสนุนการเผยแพร่ข่าวสารและข้อมูลให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ข่าวสารและข้อมูลที่มีสารประโยชน์ และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นหรือชุมชนเท่านั้น จึงจะช่วยให้ประชาชนตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาประเทศบรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้น ดังนั้นจากสภาพสื่อสารมวลชนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทำให้เกิดช่องว่างทางการสื่อสารขึ้นมากมาย และไม่สามารถใช้เป็นสื่อสนับสนุนการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว วิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นจึงควรมีการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินการเพื่อให้เป็นที่นิยม สามารถแข่งขันหรือเสริมสื่ออื่นในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนตามบทบาทของสื่ออย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็มีประโยชน์ต่อผู้ฟังและการพัฒนาประเทศในฐานะสื่อเพื่อการพัฒนา ทั้งนี้รูปแบบหนึ่งที่น่าจะเป็นไปได้คือการจัดวิทยุกระจายเสียงในลักษณะวิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ซึ่งได้มีการทดลองและดำเนินการในประเทศต่าง ๆ หลายประเทศแล้ว

วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio)

วิทยุกระจายเสียงชุมชน เป็นการจัดการดำเนินการและส่งกระจายเสียงของวิทยุท้องถิ่น (Local Station) รูปแบบหนึ่ง ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงชุมชน โดยมีลักษณะการดำเนินงานที่เป็นประชาธิปไตย และเป็นการสื่อสารสองทาง กล่าวคือ มีหลักการเป็นของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชนในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเขตบริการของวิทยุกระจายเสียงนั้น

⁴ Neville Jayaweera, Rethinking Development Communication, (Singapore : The Asian Mass Communication Research and Information Centre (AMIC), 1987) : หน้า 76-93 อ้างถึงในจุมพล รอดคำดี, สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532) : หน้า 34

ไซมอนด์ พาร์ทริดจ์ (Simon Partridge) ได้เขียนถึงการทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชน และหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนว่า⁵

ปัจจุบันได้มีการทดลองและดำเนินการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน ทั้งในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา สวีเดน ออสเตรเลีย แคนาดา อิตาลี เบลเยียม ฝรั่งเศส ไอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ เยอรมัน สเปนและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ โดยได้รับความนิยมจากผู้ฟังทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้เนื่องจากเซตบริการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะไม่กว้างขวางเหมือนกับวิทยุท้องถิ่นที่จัดกันอยู่ทั่วไป แต่จะมีเซตบริการเพื่อชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือชุมชนในละแวกเดียวกันเป็นหลักเพราะใช้วิทยุกำลังส่งต่ำที่มีรัศมีการกระจายเสียงไม่กว้างไกลนัก ทำให้กลุ่มผู้ฟังเป้าหมายมีความคล้ายคลึงกันทางเศรษฐกิจสังคมและชนบทรรมนิยมประเพณี ประกอบกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินการ จึงทำให้ได้รับความสนใจดังกล่าว

วิทยุกระจายเสียงชุมชนเริ่มขึ้นในประเทศอเมริกาเมื่อปีพุทธศักราช 2491 โดยสถานีวิทยุกระจายเสียง เค.พี.เอฟ.เอ. (KPFA) ในเมืองเบอร์กลีย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย วิทยุแห่งนี้เป็นวิทยุอิสระที่ไม่หากำไร แต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ฟังที่รักอิสระและความสงบสุข ต่อมาได้ขยายการจัดตั้งอย่างกว้างขวาง และได้รวมตัวกันเป็น สหพันธ์นักวิทยุกระจายเสียงชุมชนแห่งชาติ เมื่อปีพุทธศักราช 2518 โดยมีสมาชิกถึง 60 สถานี ลักษณะการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงชุมชนในสหรัฐอเมริกาในระยะเริ่มต้น จะมีลักษณะคล้าย ๆ กันคือมีรูปแบบที่เป็นวิทยุการค้าที่ได้รับเงินอุดหนุนจากการโฆษณา หรือรูปแบบที่เป็นวิทยุเพื่อกิจการสาธารณะ โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุน แต่ทั้ง 2 รูปแบบนี้ จะเก็บเงินจากผู้ฟังรายละ 10-15 เหรียญ เพื่อดำเนินการเหมือนกัน

วิทยุกระจายเสียงชุมชนในสหรัฐอเมริกานี้ ผู้ฟังมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง พนักงานส่วนใหญ่จะเป็นอาสาสมัคร เปิดโอกาสให้คนมาแสดงความคิดเห็น โกรศันท์เข้าสู่รายการ และเชิญมาร่วมผลิตรายการ

⁵ Simon Partridge , NOT the BBC/IBA the case for community radio London : Comedia Publishing Group , 1982) :

ต่อมาวิทยุกระจายเสียงชุมชนเหล่านี้ ได้แปรสภาพเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร บริหารงานโดยคณะกรรมการอำนวยการ ซึ่งมาจากชุมชนส่วนหนึ่งและจากสถานี่ส่วนหนึ่ง บุคคลากรฝ่ายต่าง ๆ จะจ้างคนในชุมชนเป็นหลัก และมีอาสาสมัครเป็นผู้สนับสนุน ด้านการเงินแม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากผู้ฟังโดยตรงแล้วยังได้จากสหกรณ์ มูลนิธิ และผู้บริจาคอื่น ๆ อีกด้วย

สำหรับเนื้อหาของรายการนั้น จะต่างจากรายการวิทยุทั่ว ๆ ไป คือ ในส่วนของเพลงจะพยายามค้นหาเพลงของท้องถิ่นทั้ง โพลด์ แจ๊ส และเพลงบลูมาเผยแพร่ รวมทั้งการนำผลงานของศิลปินท้องถิ่นมาเผยแพร่ โดยนิยมเชิญศิลปินนั้นมาออกอากาศสด นอกจากนั้นในส่วนของเหตุการณ์ปัจจุบัน ก็นิยมจัดทำเป็นสารคดีทางวิทยุและวิเคราะห์เรื่องราวของท้องถิ่นเรื่องของชาติและต่างชาติ จัดให้แสดงทัศนะต่าง ๆ อย่างอิสระเกี่ยวกับข่าวสำคัญโดยโฆษกท้องถิ่น ขณะเดียวกันหน่วยงานต่าง ๆ และผู้นำท้องถิ่นต่างก็มีบทบาทเสมอกัน ในการที่จะออกอากาศเผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียงชุมชน ดังกล่าว

วิทยุกระจายเสียงชุมชนในสวีเดน ได้เริ่มทดลองเมื่อปีพุทธศักราช 2522 ในพื้นที่ 15 แห่ง ซึ่งแตกต่างกันตั้งแต่สถานที่ที่เป็นชุมชนหนาแน่นในเมืองใหญ่ ๆ ชานเมือง และเขตชนบท โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนท้องถิ่นในรัศมี 2.5 ไมล์ มาออกอากาศรายการของตนเอง ได้แก่ สหภาพการค้า พรรคการเมือง องค์กรทางศาสนา สโมสรกีฬา กลุ่มศิลปวัฒนธรรม สมาคมคุ้มครองผู้บริโภค นักสิ่งแวดล้อม และวิทยาลัยชุมชน โดยการบริการนั้นจะไม่แสวงหากำไร และไม่อนุญาตให้มีการโฆษณา นาร์ (När) หรือวิทยุกระจายเสียงชุมชนในสวีเดนนี้ หน่วยงานที่ออกอากาศจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียงชุมชนซึ่งรัฐสภาสวีเดนแต่งตั้งขึ้น ในการดำเนินการจะไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของบรรษัทกระจายเสียงแห่งชาติสวีเดน (SBC) แต่จะคล้ายคลึงกับหนังสือพิมพ์ อนุญาตให้มีการให้ความเห็นของบรรณาธิการ (ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย) ประกันสิทธิในการได้รับคำตอบ ในสิ่งที่ป็นทัศนะตรงข้าม หรือการเปิดเผยบุคคลที่ทำผิด ในการดำเนินการรัฐบาลเป็นผู้จัดสรรเงินให้ ซึ่งใช้เงินกว่า 200,000 ปอนด์

ในการประเมินผลหลังจากดำเนินการไปแล้ว 1 ปี มีผู้ให้ทัศนะความจำเป็นที่ต้องมีวิทยุกระจายเสียงชุมชน นอกเหนือจากวิทยุท้องถิ่นที่มีอยู่ถึง 24 สถานี ดังนี้ ผู้ฟังร้อยละ 12.60 กล่าวว่าเพราะชอบลักษณะของวิทยุชุมชน และจำนวนใกล้เคียงกันนี้กล่าวว่า วิทยุกระจายเสียงชุมชนมีคุณค่าต่อองค์กรของเขามากกว่าวิทยุท้องถิ่น ร้อยละ 9.00 บอกว่ามีความใกล้ชิดดีกว่า อีกร้อยละ 55.00 ให้ทัศนะต่าง ๆ กัน ว่าเขาสามารถเลือกเวลาที่เหมาะสำหรับเขาได้ในวิทยุชุมชนหรือให้เหตุผลว่า เพื่อจะช่วยกันทำลายระบบ

การผูกขาดทางวิทยุ หรือบางคนก็ให้เหตุผลว่าวิทยุกระจายเสียงชุมชนดีเพราะมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกควบคุม

วิทยุกระจายเสียงชุมชนในออสเตรเลีย รู้จักกันในนามของวิทยุเพื่อกิจการสาธารณะ เริ่มขึ้นโดยพรรคกรรมกร ในเดือนกันยายน พุทธศักราช 2517 ปัจจุบันมีอยู่ทั้งสิ้น 30 สถานี และกำลังขอจัดตั้งเพิ่มขึ้นอีกในจำนวนพอ ๆ กัน โดยมีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมชื่อว่า สมาคมการกระจายเสียงเพื่อกิจการสาธารณะแห่งออสเตรเลีย

วิทยุกระจายเสียงชุมชนของออสเตรเลีย ก่อนข้างจะแปลกไปกว่าที่อื่น คือจัดขึ้นตามกลุ่มที่สนใจ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกสำหรับคนที่สนใจในเพลงเพราะ ๆ เช่น จำพวกคลาสสิกเป็นแนวความคิดในการจัดวิทยุเพื่อคนกลุ่มน้อย หรือที่มีความสนใจเฉพาะขึ้น กลุ่มที่ 2 เป็นการติดตามลักษณะชุมชนเชื้อชาติ คือ จัดสำหรับคนเชื้อชาติต่าง ๆ ขึ้นเป็นการเฉพาะ กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยแห่ง Adelaide ต้องการให้วิทยุสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นต้น และกลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2519 ได้มีการกำหนดบทบาทวิทยุกระจายเสียงชุมชนไว้ว่าเป็นสถานที่ที่จัดขึ้นโดยไม่หวังกำไร เพื่อสนองตอบความสนใจเฉพาะพื้นที่ หรือเฉพาะชุมชนและได้จำแนกออกตามลักษณะใบอนุญาต 3 ประเภท คือ

ประเภทอี (E) อนุญาตให้จัดการกระจายเสียงเพื่อการศึกษาต่อเนื่อง และการศึกษาผู้ใหญ่ แต่รวมไปถึงวัฒนธรรมด้านการดำรงชีวิตของผู้ฟัง

ประเภทเอส (S) อนุญาตให้จัดรายการสนองตอบกลุ่มสนใจต่าง ๆ เช่น ดนตรี กีฬา หรือศาสนา

ประเภทซี (C) อนุญาตให้จัดรายการสนองตอบชุมชนเฉพาะพื้นที่

สำหรับวิทยุกระจายเสียงชุมชนในประเทศอังกฤษนั้น เป็นที่ยอมรับของรัฐสภาเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2524 หลังจากที่ "กลุ่มสื่อสารชุมชน (Community Communication Group หรือ COMCOM) ได้พยายามเสนอในเรื่องนี้ถึง 4 ปี เพราะในประเทศอังกฤษแต่เดิมจะมีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพียง 2 เครือข่ายหลัก ได้แก่ บีบีซี (BBC) ซึ่งเป็นบริษัทกระจายเสียงแห่งชาติ และ ไอบีเอ (IBA) ซึ่งเป็นของรัฐสภา

กลุ่มสื่อสารชุมชนของประเทศอังกฤษได้จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2520 งานชิ้นแรกก็คือการเสนอหนังสือสนองตอบรายงาน "แอนนัน"(Annan Report)* โดยย้าให้มีกิจการกระจายเสียงท้องถิ่น (Local Broadcasting Authority หรือ LBA) เพื่อจัดการผูกขาดของ บีบีซี กับ ไอบีเอ และเปิดโอกาสให้งานบริการกระจายเสียงในท้องถิ่น มีโอกาสพัฒนาได้หลากหลาย รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดสหกรณ์และรูปแบบความร่วมมือทางการเงินอื่น ๆ เพื่อให้ชุมชนดำเนินการกระจายเสียงของตนเองขึ้นได้

หลังจากการยอมรับของรัฐบาลอังกฤษแล้ว แม้ว่าวิทยุกระจายเสียงชุมชนจะยังคงเป็นเพียงการทดลอง ก็ได้มีการพัฒนาก้าวหน้าไปมาก โดยกลุ่มนักสร้างสรรค์งานศิลปะสมัครเล่น ในการดำเนินการนั้นเป็นไปใน 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ลักษณะหนึ่งเป็นไปในรูปของการรณรงค์จัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนขึ้นมาสำหรับชุมชนโดยเฉพาะ และอีกลักษณะหนึ่งเป็นการจัดสร้างห้องบันทึกเสียง สำหรับชุมชน ในการบันทึกรายการของท้องถิ่นเพื่อนำออกเผยแพร่ทางสถานีวิทยุท้องถิ่นของทั้ง เครือข่ายของบีบีซี และเครือข่ายของไอบีเอ

วิทยุกระจายเสียงชุมชนในประเทศไทย

วิทยุกระจายเสียงชาวเขา ซึ่งดำเนินการโดยสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นรูปแบบการจัดการกระจายเสียงที่ใกล้เคียงกับแนวความคิดของวิทยุชุมชนมากที่สุด กล่าวคือ เป็นสถานีวิทยุที่มีเป้าหมายการจัดรายการเฉพาะกลุ่มชาวเขาและใช้ผู้จัดรายการที่เป็นชาวเขาดำเนินการ ในการส่งกระจายเสียงมีเป้าหมายเพื่อการบริการชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่บนภูเขาสูงของภาคเหนือของประเทศ ซึ่งมีจำนวนกว่า 500,000 คน จุดมุ่งหมายของข่าวสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และสร้างสัมพันธอันดีของชนในชาติ การส่งออกอากาศใช้กระจายเสียงในระบบ เอ.เอ็ม.

* อังกฤษจะตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้นทุก ๆ 10 ปี เพื่อศึกษาแนวทางการกระจายเสียงในทศวรรษหน้า เช่น บีบีซี ถูกตั้งขึ้นจากผลของกรรมการชุดครอฟอร์ด (Crawford Committee) ในปีพุทธศักราช 2468 ส่วนกรรมการชุดแอนนัน (Annan Committee) ตั้งขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2520 และได้จัดทำรายงานที่เรียกว่า รายงานแอนนัน (Annan Report) เป็นแนวทางการจัดกระจายเสียงของอังกฤษ ในช่วง 10 ปีข้างหน้า ดังกล่าว

ความถี่ 1476 กิโลเฮิรตซ์ กำลังส่ง 100 กิโลวัตต์ เริ่มทดลองส่งกระจายเสียงเมื่อวันที่ 1 กันยายน พุทธศักราช 2511 และยังคงดำเนินการส่งกระจายเสียงอยู่ในปัจจุบันนี้โดยกระจายเสียงภาคภาษาชาวเขา 6 เผ่า คือ ม้ง เย้า กระเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ และอีก้อ วิทยุชาวเขานี้ยังคงมีเนื้อหารายการหลักในการเผยแพร่ข่าวสารทางราชการ แต่ก็มีบริการสำหรับชาวเขาที่ลงมาพื้นราบในการส่งข่าวถึงชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่

หากพิจารณาในรูปแบบของการดำเนินการแล้ว ยังนับได้ว่าวิทยุชาวเขายังหาใช้รูปแบบของการดำเนินการวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่แท้จริง เพราะยังเป็นการจัดโดยทางราชการ เป็นผู้กำหนดนโยบายและเนื้อหาเป็นส่วนใหญ่ การมีส่วนร่วมของชาวเขายังอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ประกอบกับใช้วิทยุกำลังส่งสูงเพื่อให้สามารถส่งถึงชาวเขาได้นับว่าเป็นการสูญเสีย ฝิดกับหลักการของวิทยุชุมชนที่มีเป้าหมายการบริการแคบและชุมชนเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง แต่ก็มีหลักการที่ตรงกันในเรื่องของชุมชนเป้าหมาย และการใช้เจ้าหน้าที่ที่เป็นชาวเขาแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในชุมชนโดยตรงก็ตาม อีกสิ่งหนึ่งที่อยู่ในหลักการเดียวกันคือ เป็นการดำเนินการที่ไม่หวังกำไร โดยรัฐเป็นผู้ลงทุนและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคเอกชนแต่ยังไม่ถึงกับได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากท้องถิ่น

การจัดรายการสำหรับชนกลุ่มน้อยเช่นชาวเขานี้ ยังมีการดำเนินการโดยสถานีวิทยุกระจายเสียงของหน่วยงานทหาร คือสถานีวิทยุกระจายเสียง 914 กรป.กลาง จังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังมีการจัดรายการเฉพาะสำหรับชาวไทยมุสลิม ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดยะลา โดยมีการใช้ภาษาท้องถิ่นในช่วงของการกระจายเสียงเพื่อชนกลุ่มน้อยดังกล่าว แต่ดำเนินการโดยส่วนราชการและเป็นไปในวัตถุประสงค์เพื่อการปฏิบัติภารกิจจิตวิทยาและความมั่นคงเป็นหลัก^๑ จึงมิใช่เป็นไปในหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนโดยตรง

นอกจากนั้นในการคิดริเริ่มเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงชุมชนในประเทศไทยนั้นได้แฝงไว้ในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปของการจัดวิทยุกระจายเสียงประจำถิ่น หรือ วปถ. ซึ่งดำเนินการโดยกองทัพภาค วิทยุกรุงเทพมหานคร (ปชส.7) โดยกรุงเทพมหานครหรือ

^๑ ดวงทิพย์ วรพันธุ์, "การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อผู้ฟังเฉพาะกลุ่ม" เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการวิทยุกระจายเสียง (กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530) : หน้า 405 - 411

วิทยุเมืองพัทยา (ของ อสมท.) ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อคนในชุมชนแต่ในการดำเนินการได้เปลี่ยนรูปแบบไปในลักษณะของธุรกิจโฆษณา จนไม่มีความแตกต่างจากวิทยุเพื่อการค้าทั่วไป

อีกรูปแบบหนึ่ง ก็คือ วิทยุเกษตร มีลักษณะการดำเนินการที่ใช้หลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชนเข้าไปดำเนินการหลายอย่าง เริ่มจากการใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ซึ่งทำมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงประมาณปี พุทธศักราช 2490 ผู้ที่มีบทบาทในการนำสื่อวิทยุมาใช้เป็นคนแรก คือ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (นายทองดี เรศานนท์) ในสมัยดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ส่งเสริมการเลี้ยงไก่พันธุ์ โดยจัดเป็นบทเรียนนอกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ ยังจัดการแสดงลิเก และละครวิทยุ รวมทั้งการใช้สื่ออื่น ๆ ผสมด้วย ทำให้การเลี้ยงไก่พันธุ์เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายให้เพิ่มผลผลิตการเกษตรโดยวิธีต่าง ๆ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ข่าวสารทางการเกษตรและเห็นความสำคัญในการใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อเผยแพร่ข่าวสาร โดยมีการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงเพื่อการเกษตร ปชส.8 ขึ้น ในสังกัดของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งต่อมาในปีพุทธศักราช 2524 ได้ย้ายไปสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร วิทยุกระจายเสียงแห่งนี้ ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้แก่เกษตรกร โดยมีเจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นผู้ดำเนินการ ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันก็มีการจัดตั้งสถานีวิทยุของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขึ้น เมื่อปี พุทธศักราช 2504 โดยเรียกชื่อย่อว่า ม.ก. ซึ่งมีอยู่รวม 4 สถานี ในปัจจุบัน คือ

1. สถานีวิทยุกระจายเสียง ม.ก. บางเขน ความถี่ 1116 กิโลเฮิรตซ์
2. สถานีวิทยุกระจายเสียง ม.ก. เชียงใหม่ ความถี่ 675 กิโลเฮิรตซ์
3. สถานีวิทยุกระจายเสียง ม.ก. ขอนแก่น ความถี่ 1314 กิโลเฮิรตซ์
4. สถานีวิทยุกระจายเสียง ม.ก. สงขลา ความถี่ 1269 กิโลเฮิรตซ์

ทั้ง 4 แห่งนี้ นอกจากจะจัดรายการเพื่อการเกษตร ประมาณร้อยละ 15 แล้ว ยังจัดรายการในรูปของความบันเทิง ประมาณร้อยละ 50

นอกจากการดำเนินการดังกล่าวแล้ว กรมส่งเสริมการเกษตรและกรมประชาสัมพันธ์ ได้ร่วมกันทดลองจัดทำรายการกระจายเสียงในรูปแบบของฟาร์มฟอรัม (Farm Forum) เมื่อปีพุทธศักราช 2518 ดร.พจน์ ชุมศรี เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยได้จัดการทดลองขึ้นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น ต่อมาในปีพุทธศักราช 2519 และ พุทธศักราช 2520 กรมส่งเสริมการเกษตรได้มอบหมายให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์ของกรมฯ เป็นผู้ดำเนินงาน นายอนันต์ ชุมสิน หัวหน้าฝ่าย

โสตทัศนูปกรณ์ กองเกษตรสัมพันธ์ กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์ ได้ทำโครงการนำร่องขึ้นใน 3 จังหวัด คือ ขอนแก่น พิษณุโลก และ เชียงใหม่ โดยสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งตั้งอยู่ที่จังหวัดทั้ง 3 ดังกล่าว ให้เวลาออกอากาศสัปดาห์ละ 1 วัน ในเวลา 19.00 - 19.30 น. ในการนี้ ได้จัดตั้งกลุ่มผู้ฟังวิทยุขึ้นทุกอำเภอ ละ 1 - 2 กลุ่ม ในการดำเนินการไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะขาดความร่วมมือจากกลุ่มผู้ฟังในการติดตามฟังรายการอย่างต่อเนื่องรวมทั้งไม่ได้นำสิ่งที่ได้จากรายการวิทยุมาวิเคราะห์วิจารณ์ในกลุ่มอย่างจริงจัง เพื่อให้ได้ข้อยุติไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการผลิต ดังนั้น โครงการนี้ จึงได้ล้มเลิกไปในที่สุด⁷

ในปีพุทธศักราช 2528 วิทยุกระจายเสียงเพื่อการเกษตร (ปชส.8 เดิม) ได้เริ่มจัดรายการโรงเรียนทางอากาศขึ้น โดยนายปฏิวิ เรืองสุขสุด เป็นผู้ดำเนินรายการ ออกอากาศทุกวันในเวลา 6.00 - 6.30 น. เว้นวันอาทิตย์และนำรายการไปสรุปออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงเครือข่าย 2 เพื่อการศึกษาของกรมประชาสัมพันธ์ ในวันอาทิตย์เวลา 05.00 - 05.30 น. ต่อมาในปีพุทธศักราช 2533 ได้จัดออกอากาศทั้งวิทยุกระจายเสียงเพื่อการเกษตร และวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเครือข่าย 2 เพื่อการศึกษาร่วมกันในเวลา 05.00-05.30 น. ทำให้มีสถานีที่เป็นเครือข่ายทั่วประเทศถึง 12 สถานี โครงการนี้ต้องการที่จะสืบทอดลักษณะของฟาร์มฟอรัม (Farm Forum) ที่เคยดำเนินการไปแล้วแต่ปรับปรุงใหม่ โดยจัดหลักสูตรขึ้นแล้วทำการส่งกระจายเสียงในรายการหลักสูตรละ 3 เดือน โดยผู้เรียนนั้นจะต้องสมัครเรียนล่วงหน้า 1 - 2 เดือน แต่ละรุ่นจะรับได้ประมาณ 1,000 คน ผู้เรียนเหล่านี้จะฟังวิทยุดังกล่าวพร้อมทั้งได้รับเอกสารและจดหมายข่าวซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนเนื้อหารายการ และตอบปัญหาด้านการเกษตร เมื่อจบหลักสูตรจะมีการทดสอบความรู้ ผู้ที่ผ่านจะได้รับประกาศนียบัตรจากอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนให้การยอมรับประกาศนียบัตรดังกล่าว โดยมีผู้จบหลักสูตรแล้วประมาณ 4,000 คน สำหรับหลักสูตรในปีพุทธศักราช 2533 ได้เน้นเรื่อง บัญ หม่อนไหม และถั่วเหลือง เพราะเป็นเรื่องที่กรมส่งเสริมการ

⁷ สัมภาษณ์ อนันต์ ชุมสิน , หัวหน้าฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์ กองเกษตรสัมพันธ์,

เกษตรมีเป้าหมายให้ดำเนินการเผยแพร่ ทางด้านผู้เรียนในโครงการนี้ จะไม่จำกัดความรู้ เพียงแต่ต้องอ่านออกเขียนได้ ซึ่งเท่าที่ผ่านมาจะมีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการประมาณร้อยละ 60 ที่เหลือเป็นบุคคลจากอาชีพอื่น ๆ รวมทั้งนักศึกษาและอาจารย์จากสถาบันต่าง ๆ โครงการนี้ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี แต่ยังมีปัญหาด้านการเงินและบุคลากร เพราะมีผู้ช่วยเพียงคนเดียวทำให้ไม่สามารถรับผู้สมัครเกิน 1,000 คน ได้ทั้ง ๆ ที่ผู้สมัครหลายรายยินดีจะจ่ายค่าเอกสาร แต่ระเบียบราชการยังไม่อำนวยให้

วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษา ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้จัดทำขึ้นเพื่อกลุ่มการศึกษาโดยเฉพาะตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2497 โดยแบ่งออกเป็นภาควิทยุโรงเรียน ซึ่งมีการส่งออกอากาศรายการสำหรับโรงเรียนทั่วประเทศ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในชั้นเรียน รายการวิทยุโรงเรียนผลิตทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา วิชาที่ผลิตได้แก่ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ประสบการณ์ชีวิต ภาษาอังกฤษ ดนตรี และนาฏศิลป์ รายการเหล่านี้จะมีคู่มือการเรียนและตารางการเรียนที่นัดหมายไว้ชัดเจน อีกประเภทหนึ่งคือ รายการวิทยุศึกษา เป็นรายการที่จัดขึ้นเพื่อการศึกษาของประชาชนทั่วไป

นอกจากนี้ยังมีวิทยุในลักษณะที่มีเป้าหมายทางการศึกษาโดยเฉพาะคือ วิทยุไปรษณีย์ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย รายการ 2 เพื่อการศึกษา ซึ่งออกอากาศคำสอนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง และวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เครือข่าย 2 เพื่อการศึกษา ซึ่งมีจำนวน 12 สถานีเครือข่ายทั่วประเทศ ออกอากาศคำสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการศึกษาทางไกล และการพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากนี้ในประเทศไทย ยังได้มีการริเริ่มจัดรูปแบบการกระจายเสียงในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ อีกหลายรูปแบบ เช่น วิทยุอุตุนิยมวิทยา วิทยุการประมง หรือวิทยุรัฐสภา ซึ่งล้วนมีจุดมุ่งหมายเฉพาะและได้ดำเนินการไปแล้วบางส่วน แต่ก็ยังไม่ใช้ลักษณะของวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่แท้จริง

จะเห็นได้ว่าประเทศไทย ได้มีการริเริ่มจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะที่คล้ายคลึงกับของประเทศออสเตรเลียมาก รูปแบบและการดำเนินงานยังไม่ได้ก้าวลึกลงไปถึงความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ยังคงเป็นลักษณะงานบริการแบบให้เปล่าที่รัฐจัดให้แก่ประชาชนที่มีเป้าหมายเฉพาะและมีการเตรียมการบางส่วนเท่านั้นที่อยู่

ในลักษณะของวิทยุกระจายเสียงชุมชน แต่ในภาพรวมแล้วสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนในอุดมคติยังไม่เกิดขึ้น สำหรับประเทศไทย

จากการศึกษาความเป็นไปได้ (feasibility study) ในการทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยพบว่ามีความเป็นไปได้ทั้งในส่วนของสถานีวิทยุที่จะทำการทดลอง ผู้ที่จะร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน ความร่วมมือของหน่วยงานท้องถิ่นรวมทั้งความเหมาะสมของพื้นที่ซึ่งประชาชนมีโอกาสเลือกรับสื่อได้หลายทางและมีความจำเป็นต้องใช้สื่อมวลชนท้องถิ่นเพื่อการประชาสัมพันธ์และสนับสนุนการพัฒนา ดังนั้นรูปแบบที่ได้จากการทดลองจึงมีโอกาสนำไปปรับปรุงประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางต่อไปได้ สิ่งที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นหลักการใหม่ ในการทดลองจำเป็นต้องได้รับการนิเทศติดตามงานและคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิดซึ่งจังหวัดจันทบุรีอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเพียง 230 กิโลเมตร และมีความสะดวกในการเดินทาง จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้เลือกทำการทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้นที่จังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ และรูปแบบของการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่เหมาะสม สำหรับผู้ฟังในชนบทชานเมือง จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาถึงผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม การรับสื่อ และความพึงพอใจในการรับสารของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในพื้นที่ทดลอง

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางในการวิจัยไว้รวม

3 วิธีคือ

1. การทดลองปฏิบัติจริง
2. การสังเกตและจดบันทึก
3. การประเมินผลก่อนและหลังการทดลอง โดยการศึกษากลุ่มตัวอย่าง

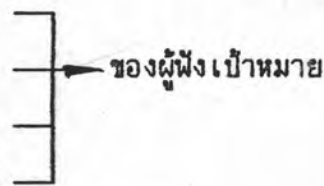
สมมติฐานของการวิจัย

จากแนวทางการวิจัยข้อ 3 เมื่อดำเนินการทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน ออกอากาศ วันละ 1 ชั่วโมง โดยต่อเนื่องกันเป็นเวลา 2 เดือนแล้ว จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย ดังนี้

1. ผู้ฟังจะนิยมฟังรายการวิทยุในช่วงเวลาดังกล่าวมากขึ้น
2. ผู้ฟังจะมีความพึงพอใจในการฟังวิทยุกระจายเสียงเพิ่มขึ้น
3. ผู้ฟังจะมีความรู้สึกผูกพันและมีส่วนร่วมในรายการมากขึ้น
4. ผู้ฟังจะได้ประโยชน์จากการฟังวิทยุกระจายเสียงมากขึ้น

การจำแนกตัวแปร

1. ตัวแปรต้น คือ รูปแบบ เนื้อหา และการนำเสนอรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน
2. ตัวแปรตาม คือ
 - 2.1 ความนิยมฟังรายการ
 - 2.2 ความพึงพอใจในการรับสาร
 - 2.3 ความรู้สึกผูกพันและการมีส่วนร่วม
 - 2.4 การใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ

นิยามศัพท์

วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) หมายถึงวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นที่จัดและดำเนินการ โดยยึดถือความต้องการของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเนื้อหา กล่าวคือดำเนินการโดยคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายจึงมีลักษณะที่เป็นสื่อมวลชนของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ทั้งนี้กลุ่มผู้ฟังเป้าหมายจะมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน และมีลักษณะที่แคบกว่าผู้ฟังเป้าหมายของวิทยุกระจายเสียงทั่วไป

สถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน หมายถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี ระบบ เอฟ.เอ็ม. ความถี่ 9๘.25 เมกะเฮิรตซ์ กำลังส่ง 1 กิโลวัตต์ ซึ่งเป็นสถานีที่ใช้ทดลอง ตั้งอยู่ที่ถนนเลียบบเนิน ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

เขตบริการ หมายถึง พื้นที่ที่สามารถรับฟังการกระจายเสียงได้อย่างชัดเจนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแต่ละสถานี

พื้นที่ทดลอง หมายถึง เขตบริการของสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ระหว่างรัศมี 6 - 10 กิโลเมตร จากที่ตั้งสถานี

กลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย หมายถึง ผู้ฟังที่อยู่ในเขตพื้นที่ทดลองที่เป็นผู้ใหญ่ มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ทั้งหญิงและชาย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากลุ่มทดลอง

กลุ่มทดลอง หมายถึงกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่รอบสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน ในรัศมี 6-10 กิโลเมตร จากที่ตั้งสถานี

กลุ่มตัวอย่าง หมายถึงตัวแทนจากกลุ่มทดลองซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบไม่เฉพาะเจาะจง (Simple Random Sampling) จากหมู่บ้าน 4 ทิศทางของสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน คือประกอบด้วย กลุ่มหมู่บ้านทางทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก รวม 196 ตัวอย่าง

คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน หมายถึง คณะกรรมการที่คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่งตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการจัดทดลองวิทยุกระจายเสียงชุมชน ตามคำสั่งที่ 25/2533 ลงวันที่ 31 ตุลาคม พุทธศักราช 2533 ประกอบด้วย

1. รองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี
อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์	กรรมการที่ปรึกษา
2. นายประดิษฐ์ อูราสุข
นายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย	กรรมการที่ปรึกษา
จังหวัดจันทบุรี
3. นายจรรยา บุญยั้ง
กำนันตำบลพลอยแหวน	ประธานกรรมการ
4. นายจำนงค์ ชัยนาพฤกษ์
กำนันตำบลแสง	กรรมการ
5. นายฉาย เวชสรรเสริญ
กำนันตำบลคลองนารายณ์	กรรมการ
6. นายเผอญ ลออตตา
กำนันตำบลบางกะจะ	กรรมการ
7. นายบุญยั้ง คณะรัมย์
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 ตำบลสีหยา	กรรมการ
8. นายประเยาว์ วัชรธรรม
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ตำบลแสง	กรรมการ

9. นายจำนงค์ พึ่งพงษ์
อาสาสมัครตำบลบ่อพู่	กรรมการ
10. นายวิศิษฐ์ โทกุล
กรรมการสาขาตำบลปลื้มพลาณารายณ์	กรรมการ
11. นายสุรินทร์ แปลงประสพโชค
ผู้ทำการวิจัย	กรรมการและเลขานุการ

รายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน หมายถึงรายการสร้างสรรค์จันทบุรี ซึ่งเป็นรายการที่จัดขึ้นโดยหลักการของวิทยุกระจายเสียงชุมชน ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน ระหว่างเวลา 11.30 - 12.30 น. ทุกวัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. สถานีที่ทำการทดลอง เพื่อการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี ระบบ เอฟ.เอ็ม. ความถี่ 90.25 เมกะเฮิรตซ์ กำลังส่ง 1 กิโลวัตต์ โดยทดลองส่งออกอากาศรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนทุกวัน วันละประมาณ 1 ชั่วโมง ระหว่างเวลา 11.30 - 12.30 น. เป็นเวลาประมาณ 2 เดือน จากวันที่ 1 ธันวาคม พุทธศักราช 2533 - วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2534

2. กลุ่มทดลอง คือกลุ่มผู้ฟังที่อยู่ในหมู่บ้านชนบทชานเมืองของจังหวัดจันทบุรี ตั้งบ้านเรือนอยู่ในรัศมีห่างจากสถานีระหว่าง 6 - 10 กิโลเมตรโดยประมาณ ส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกร มีระดับการพัฒนาปานกลาง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้จำนวน 196 ตัวอย่าง โดยสุ่มจากหมู่บ้าน 4 ทิศทางของสถานีที่ทำการทดลอง ดังนี้

ทิศเหนือ ได้แก่ หมู่บ้านในเขตตำบลแสง อำเภอมือ และบางส่วนของตำบลท่าช้าง อำเภอมือ และตำบลท่าหลวง อำเภอมะขาม อาชีพส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรทำสวนผลไม้ และสวนยาง ที่ค่อนข้างจะล่าช้ากว่าพื้นที่อื่นที่ตกเป็นตัวอย่าง

ทิศตะวันออก ได้แก่ หมู่บ้านในเขตตำบลปลื้มพลาและตำบลคลองนารายณ์ อำเภอมือ อาชีพส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรทำสวนผลไม้ที่กำหนดมากกว่าพื้นที่อื่นที่ตกเป็นตัวอย่าง

ทิศตะวันตก ได้แก่ หมู่บ้านในเขตตำบลบ่อพู่ และตำบลพลอยแหวนอำเภอมือ อาชีพส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรทำสวนผลไม้ รวมทั้งมีการชุดและค้าพลอย

ที่คิไต ได้แก่ หมู่บ้านบางส่วนในเขตตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง และ บางส่วนของตำบลลิพญา อำเภอกำแพงใหม่ แม้ว่าอาชีพส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรทำสวนผลไม้ แต่ก็ยังมีอาชีพเด่น ๆ อื่นหลายอย่าง ได้แก่ การประมง การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ รวมทั้งมีการชุด และค้าพลอยอีกด้วย

ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากระยะเวลาของการวิจัยค่อนข้างจำกัด กล่าวคือมีระยะเวลาของการทดลองเพียง 2 เดือน ไม่ครอบคลุมในการดำเนินชีวิตของประชาชนในกลุ่มผู้ที่เป็นเป้าหมาย ใน 1 ปี รวมทั้งสถานีวิจัยกระจายเสียงที่ทำการทดลองนั้นใช้เพียงสถานีเดียว และทดลองเฉพาะผู้ฟังในเขตชุมชนชนบทชานเมือง ผลที่ได้จากการวิจัยนี้จึงเป็นเพียงคำตอบกว้าง ๆ ของรูปแบบที่เป็นไปได้ในการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน และผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่มีต่อผู้ฟังเป้าหมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ทั้งในส่วนของระยะเวลาการทดลอง สถานีท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค รวมทั้งชุมชนเป้าหมายที่แตกต่างออกไปอื่น ๆ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความเป็นไปได้ และรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่เคยจัดมาก่อน และสามารถนำรูปแบบนี้ไปศึกษาเพิ่มเติมและประยุกต์ เป็นรูปแบบวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยได้ ทั้งนี้วิทยุกระจายเสียงชุมชนนับเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชุมชนชนบท เพราะปัจจุบันนี้โลกกำลังก้าวเข้าสู่ยุคของสังคมข่าวสารและเกิดภาวะการไหลเวียนของข่าวสารจากเมืองหลวงสู่ชุมชนเมือง สู่ชุมชนชนบทในลักษณะที่ไม่สมดุลกับการไหลกลับ ทำให้ชนบทเสียเปรียบเพราะไม่สามารถใช้ประโยชน์ของข่าวสารจากสื่อมวลชนได้เต็มที่ ชนบทซึ่งเป็นสังคมข่าวสารในระดับหนึ่ง คือระดับท้องถิ่นมีความจำเป็นต้องมีสื่อมวลชนเพื่อการให้ข่าวสารท้องถิ่นที่เพียงพอ และสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความเป็นอยู่ของชุมชน ดังนั้นวิทยุกระจายเสียงชุมชนหากเกิดขึ้นได้จะเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนชนบทอย่างกว้างขวาง

- 2. ทำให้ทราบถึงผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชน ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเปิดรับสื่อและความพึงพอใจในการรับข่าวสารของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญใช้เป็นเหตุผลในการปรับปรุงรูปแบบการบริหาร และดำเนินการด้านสื่อวิทยุกระจายเสียงให้เป็นสื่อที่มีประโยชน์มากขึ้นและสามารถแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ ได้

3. ทำให้ทราบแนวทางในการใช้วิทยุกระจายเสียงในลักษณะสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนโยบายของรัฐ ทั้งนี้ได้มีการทดลองใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในโครงการนำร่องระบบการประชาสัมพันธ์ เพื่อการพัฒนาแบบผสมผสานในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น เลย ลำปาง และ เชียงราย ในระหว่างปีพุทธศักราช 2531 - 2534 ^๑

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

^๑ กรมประชาสัมพันธ์ , โครงการนำร่องระบบการประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาแบบผสมผสาน (กรุงเทพมหานคร : กรมประชาสัมพันธ์ , ไม่ระบุปีที่พิมพ์) :